

Izvještaj o sprovedenoj evaluaciji Strategije
zaštite od jonizujućih zračenja, radijacione
sigurnosti i upravljanja radioaktivnim otpadom
za period 2017-2021

Sadržaj

Sadržaj:	2
Uvodni rezime	4
Osnovne informacije i kontekst	5
Svrha evaluacije	8
Metodološki pristup i metodološka ograničenja	12
RELEVANTNOST	13
Opšti kvalitet ciljeva	13
Do koje mjere su ciljevi, aktivnosti strateškog dokumenta i dalje relevantni?	14
Do koje mjere ciljevi koji su definisani u dokumentu odgovaraju postojećim prioritarnim potrebama i kapacitetima u Crnoj Gori?	16
Preporuke	16
KOHERENTNOST	17
Do koje mjere postoji sinergija i međusobna veza između strateškog dokumenta i drugih dokumenata/ projekata koje sprovodi ista institucija / vlada?	17
Postoji li usklađenost strateškog dokumenta s relevantnim međunarodnim normama i standardima?	18
Preporuke	19
EFEKTIVNOST	20
Opšti kvalitet indikatora učinka.....	20
Je li sprovođenje strateškog dokumenta i pratećih akcionih planova teklo na osnovu planirane dinamike tokom važenja strateškog dokumenta?	20
U oblastima u kojima je efektivnost mala/ velika, koji koraci zainteresovanih strana su najviše doprinijeli velikoj efektivnosti/nedovoljnom napretku (pokretačke sile/ograničavajuće sile)?	27
Preporuke	28
EFIKASNOST	29
Opšta ocjena efikasnosti sprovođenja strateškog dokumenta:	29

Koliko je bila adekvatna institucionalna i organizaciona struktura za koordinaciju, praćenje, izvještavanje o sprovođenju (da li je podsticala ili ometala sprovođenje strateškog dokumenta)?	30
Preporuke	31
UTICAJ	31
Šta se dogodilo kao rezultat sprovođenja strategije u pogledu napredovanja u oblasti ispunjavanja kriterijuma za pristupanje EU, i stvarne razlike za raznovrsne korisnike?	31
Preporuke	32
ODRŽIVOST	33
Opšta ocjena održivosti	33
Koliko su institucije zainteresovanih strana osmislile i unijele u svoje planove i sisteme potrebne povratne informacije i mehanizme praćenja koji će osigurati samostalno obnavljanje (prilagođavanje) kako bi se postigli ciljevi?	34
Preporuke	35
ANEKSI	35

Uvodni rezime

U decembru 2016. godine Vlada je donijela Strategiju zaštite od jonizujućih zračenja, radijacione sigurnosti i upravljanja radioaktivnim otpadom za period 2017-2021. Strategija je predstavljala odgovor na praktične izazove evidentirane u Crnoj Gori, ali i odgovor na preuzete međunarodne obaveze i obaveze iz predpistupnih pregovora sa EU.

Strateški dokument je u biti bio ambiciozno postavljen, međutim objektivne okolnosti su nepovoljno uticale na mogućnosti njegovog sprovođenja, u prvom redu globalna zdravstvena kriza izazvana pandemijom CoVID-19, dodatne teškoće je izazvao i sajber napad na Vladinu IT infrastrukturu i učestale organizacione promjene u državnoj upravi.

S aspekta dizajna strateškog dokumenta potrebna su unapređenja u svim njegovim aspektima, kroz efektivnu primjenu Metodologije razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata u procesu kreiranja, budući da je predmetna Strategija donijeta prije stupanja na snagu Uredbe o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata i predmetne Metodologije. Takođe, imajući u vidu obaveze iz evropske agende Crne Gore, te da je Crna Gora članica Međunarodne agencije za atomsku energiju (IAEA) i da koristi tehničku pomoć kroz projekte tehničke saradnje, u obavezi je da primjenjuje i standarde IAEA u ovoj oblasti, pa samim tim i da koristi metodologiju IAEA za izradu strategije u ovoj oblasti¹, što predstavlja primat u odnosu na Metodologiju koja je propisana pomenutom Uredbom.

U cilju kreiranja efektivne politike i njenog uspješnog sprovođenja, neophodno je unapređivati inter-institucionalnu saradnju u predmetnoj oblasti, kreirati mehanizme za razmjenu informacija i efektivnu koordinaciju, te jačati osjećaj vlasništva svih uključenih aktera nad strateškim dokumentom.

¹ [Policies and Strategies for Radioactive Waste Management | IAEA](#)

Posebnu pažnju treba posvetiti i jačanju postojećih i obezbijediti nove stručne i administrativne kapacitete relevantnih institucija u predmetnoj oblasti, kako bi se kreirala kadrovska baza koja može biti pouzdan oslonac u sprovođenju reformskih aktivnosti i osnova kontinuiteta djelovanja u predmetnoj oblasti.

Izradom Zakona o zaštiti od jonizujućih zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti koji je donijet 17. aprila 2024. godine ("Službeni list Crne Gore", br. 049/24 od 29.05.2024), sa odloženom primjenom, Ministarstvo je postavilo temelje za pravno uređenje u ovoj oblasti i kroz zakonsko rješenje pružilo odgovor na niz mjera koje su predviđene Strategijom.

Osnovne informacije i kontekst

Predmet ex post evaluacije je analiza sprovođenja Strategije zaštite od jonizujućih zračenja, radijacione sigurnosti i upravljanja radioaktivnim otpadom za period 2017-2021 koju je Vlada Crne Gore donijela u decembru 2016². godine. Shodno Uredbi o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata³ (u daljem tekstu: Uredba), strateški dokument koji se evaluira pripada sektoru politika „ekonomski razvoj i životna sredina“.

S aspekta međunarodnog konteksta i obaveza koje je Crna Gora preuzela, na prvom mjestu treba ukazati na Agendu za održivi razvoj UN-a. U okviru predmetne Agende definisani su Ciljeva održivog razvoja (u daljem tekstu: COR) koje treba dostići do 2030.

² Strategija je donijeta prije stupanja na snagu Uredbe o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata

³ <https://www.gov.me/dokumenta/23c216b2-3eb7-453c-b0a7-3cdae9e9742e>

godine, pri čemu je pitanje radiacione sigurnosti povezano sa ostvarivanjem COR 3, 14, 15 i 17.

Takođe, Crna Gora je pristupila nizu međunarodnih konvencija koje se tiču radijacione i nuklearne sigurnosti i bezbjednosti kojima su definisani međunarodni standardi koji se trebaju transponovati u nacionalno zakonodavstvo i praksu.

Pored pomenutog, fokus koji opredeljuje karakter javne politike koja se evaluira, odnosi se na nastojanje Crne Gore da postane punopravna članica EU, te činjenica da se nalazi u fazi pretpristupnih pregovora koji podrazumijevaju prihvatanje odgovarajućih standarda u predmetnoj oblasti kroz usvajanje pravne tekovine.

Pitanja nuklearne sigurnosti i zaštite od zračenja su specifično adresirana u okviru Pregovaračkog poglavlja 15 – „Energetika“, uz konstataciju Evropske komisije da je Zakon o zaštiti od jonizujućih zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti iz 2024. godine usklađen sa velikim brojem pravnih akata EU⁴.

Period sprovođenja strateškog dokumenta je snažno obilježila zdravstvena kriza izazvana pandemijom CoVID-19 influence, koja je imala globalni karakter, a koja je dominantno uticala na sve sfere društveno-ekonomskog i političkog života na međunarodnom i nacionalnom nivou, opredjeljući prioritarno djelovanje svih aktera u pravcu suzbijanja zdravstvenih rizika.

Nacionalni nivo je, pored pandemije, tokom sprovođenja javne politike karakterisala politička nestabilnost praćena reorganizacijama institucionalnog okvira i slabljenjem javnih finansija, što je uslovalo usporavanje reformskih procesa i negativno uticalo na sprovođenje javnih politika. Takođe, u ovom periodu je došlo do elektronskih napada na Vladinu IT infrastrukturu, što je dovelo do paralisanja rada nacionalnih institucija.

Strateškim dokumentom koji se evaluira, potencirani su sledeći izazovi koje je kroz implementaciju javne politike trebalo adresirati: nedovoljni tehnički i administrativni kapaciteti nacionalnih institucija, nedostatak stručno osposobljenog kadra u oblasti zaštite od jonizujućih zračenja, potrebu usklađivanja nacionalnih politika sa

⁴ https://enlargement.ec.europa.eu/montenegro-report-2024_en

međunarodnim standardima i politikama EU, jačanje inspekcijskog nadzora u primjeni nacionalnog pravnog okvira, potrebu jačanja i unapređenja monitoring životne sredine s aspekta zaštite od radioaktivnosti, dekomisija postrojenja u kojima se nalaze radioaktivni materijali korišćeni u vojnim aktivnostima, uspostavljanje odgovarajućih evidencija u sektoru zdravstva, uspostavljanje odgovarajuće sigurnosne kulture u oblasti radiacione i nuklearne sigurnosti, jačanje institucionalnih kapaciteta u oblasti radiacione i nuklearne bezbjednosti, unapređenje sistema transporta i tranzita radioaktivnih materijala, unapređenje sistema upravljanja radioaktivnim izvorima bez vlasnika i iskorišćenim zatvorenim radioaktivnim izvorima, upravljanja radioaktivnim otpadom, potreba za unapređenjem nacionalnog sistema za odgovor u hitnim slučajevima, unapređenja istraživanja u predmetnoj oblasti i podizanja nivoa svijesti opšte javnosti o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radiacione i nuklearne sigurnosti.

U sprovođenje strateškog dokumenta su bili uključeni sledeći akteri:

- Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera
- Agencija za zaštitu životne sredine
- Ekološka inspekcija
- Ministarstvo unutrašnjih poslova
- Ministarstvo evropskih poslova
- Ministarstvo zdravlja
- Uprava policije
- Forenzički centar
- Uprava carina
- ANB
- Skupština Crne Gore
- Vlada Crne Gore
- D.O.O. „Centar za ekotoksikološka ispitivanja“
- Klinički centar Crne Gore
- Prirodno matematički fakultet
- Institut za crnu metalurgiju

Za potrebe sprovođenja evaluacije strateškog dokumenta, pored godišnjih izvještaja o njegovom sprovođenju, informacija prikupljenih od prepoznatih nosilaca aktivnosti koje će se koristiti i za izradu završnog izvještaja o sprovođenju strategije, informacija dobijenih posredstvom dubinskih intervjua, dostupni su i:

- **Informacija o stanju životne sredine⁵** koju, kao nadležna institucija, priprema Agencija za zaštitu životne sredine na osnovu sprovedenog Programa monitoringa životne sredine. Praćenje stanja životne sredine se sprovodi sistematskim mjerenjem, ispitivanjem kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja stanja životne sredine koje obuhvata praćenje prirodnih faktora, odnosno promjena stanja i karakteristika životne sredine, uključujući i prekogranično praćenje stanja životne sredine.
- **Nacionalni izvještaji o implementaciji obaveza koje proističu iz Zajedničke konvencije o sigurnosti upravljanja istrošenim gorivom i sigurnosti upravljanja radiokativnim otpadom** koji se pripremaju u skladu sa uputstvima i zahtjevima sadržanim u dokumentu IAEA INFCIRC/604/Rev.1⁶
- **Nacionalni izvještaji o implementaciji obaveza koje proističu iz Konvencije o nuklearnoj sigurnosti** koji se priprema u skladu sa uputstvima i zahtjevima sadržanim u dokumentu MAAE INFCIRC/572/Rev.6⁷
- **Izvještaj Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2024.** godinu kojim se na godišnjem nivou sagledava progres koji Crna Gora postiže u dostizanju standarda EU, uključujući i predmetnu oblast.

Svrha evaluacije

⁵ <https://epa.org.me/wp-content/uploads/2024/10/informacija-o-stanju-zivotne-sredine-u-crnoj-gori-za-2023-godinu.pdf>

⁶ <https://www.iaea.org/sites/default/files/publications/documents/infcircs/2002/infcirc604r1.pdf>

⁷ <https://www.iaea.org/sites/default/files/publications/documents/infcircs/1998/infcirc572r6.pdf>

Cilj projekta je da se **izradi Finalna (ex post) evaluacija Strategije zaštite od jonizujućih zračenja, radijacione sigurnosti i upravljanja radioaktivnim otpadom za period 2017-2021. s Akcionim planom za period 2017-2021. godina**, koju je Vlada Crne Gore donijela 29. decembra 2016. godine.

Cilj evaluacije **jeste analiza efekata i uspješnosti navedene strategije**. Evaluacijom će se dobiti podaci da li su i do kog stepena definisani ciljevi postignuti, i ako nisu na koji način ih predvidjeti budućim strateškim dokumentom. Zatim, koji su to faktori koji su najviše dopinijeli postizanju ciljeva, i da li rezultat sprovođenja strategije dovodi do unapređenja stanja u ovoj oblasti.

Rezultate evaluacije koristiće Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera za potrebe izrade **Strategije o radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti (član 16) i Programa upravljanja radioaktivnim otpadom (član 17)** na osnovu Zakona o zaštiti od jonizujućih zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti ("Službeni list Crne Gore", br. 049/24 od 29.05.2024). **Pomenuti Program** se izrađuje za **period od 10 godina u skladu sa principima upravljanja radioaktivnim otpadom i međunarodnim standardima** koje donosi Međunarodna agencija za atomsku energiju i Međunarodna komisija za zaštitu od zračenja. Dakle, navedena dva dokumenta biće odvojena, u poređenju sa sadašnjim statusom, kada su objedinjeni u jednom dokumentu. **Novi Zakon propisao je članom 17 sadržaj Programa upravljanja radioaktivnim otpadom.** Shodno članu 17 Zakona o zaštiti od jonizujućih zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti ("Službeni list Crne Gore", br. 049/24 od 29.05.2024) Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera je u obavezi da izradi novi strateški dokument – Program upravljanja radioaktivnim otpadom u skladu sa principima datim u Zakonu, pravnom tekovinom Evropske unije, međunarodnim standardima koje donosi Međunarodna agencija za atomsku energiju i Međunarodna komisija za zaštitu od zračenja, te da na adekvatan način reguliše upravljanje radioaktivnim otpadom i iskorišćenim radioaktivnim izvorima. Da bi se izradio Program upravljanja radioaktivnim otpadom neophodno je izraditi dokument - Analizu o daljem upravljanju iskorišćenim

zatvorenim radioaktivnim izvorima i radioaktivnim otpadom na crnogorskom i engleskom jeziku, koja je preduslov za dalje strateško planiranje u ovoj oblasti.

Da bi se izradio Program upravljanja radioaktivnim otpadom neophodno je izraditi prethodno eksternu evaluaciju Strategije i dokument - Analizu o daljem upravljanju iskorišćenim zatvorenim radioaktivnim izvorima i radioaktivnim, koja je preduslov za dalje strateško planiranje u ovoj oblasti. Ovaj postupak izrade Analize se realizuje kroz javnu nabavku Ministarstva.

Rezultati eksterne evaluacije pomoći će pri izradi ovih dokumenata odnosno definisanju budućih mjera i aktivnosti koje će biti inkorporirane u iste, u mjeri u kojoj je to moguće, zbog gore navedenog, da se dokument poboljša.

Evaluacija je zasnovana na OECD - DAC kriterijumima:

- Relevantnost;
- Koherentnost;
- Efektivnost;
- Efikasnost;
- Uticaj;
- Održivost.

Kriterijum	Pitanja	Izvor informacija
Relevantnost	Do koje mjere su ciljevi, aktivnosti strateškog dokumenta i dalje relevantni? Do koje mjere ciljevi koji su definisani u dokumentu odgovaraju postojećim prioritetnim potrebama i kapacitetima u Crnoj Gori?	Dokumenti: sva pomenuta dokumenta u Projektnom zadatku Eksperti: službenici MERS, AZŽS, MUP, MZ, CETI, MS, MP, PMF, KCCG, UP, ITDB kontakt tačke (AZŽS, ANB, UP, Inspekcija MERS, MERS), Vlada CG, Skupština CG, Nevladine organizacije, Plantaze 13 jul
Koherentnost	Do koje mjere postoji sinergija i međusobna veza između strateškog dokumenta i drugih dokumenata/ projekata koje sprovodi ista institucija / vlada? Postoji li usklađenost strateškog dokumenta s relevantnim međunarodnim normama i standardima?	Dokumenti: sva pomenuta dokumenta u Projektnom zadatku Eksperti: službenici MERS, AZŽS, MUP, MZ, CETI, MS, MP, PMF, KCCG, UP, ITDB kontakt tačke (AZŽS, ANB, UP, Inspekcija MERS, MERS), Vlada CG, Skupština CG, Nevladine organizacije, Plantaze 13 jul
Efektivnost	Je li sprovođenje strateškog dokumenta i pratećih akcionih planova teklo na osnovu planirane dinamike tokom važenja strateškog dokumenta? U oblastima u kojima je efektivnost mala/ velika, koji koraci zainteresovanih strana su najviše doprinijeli velikoj efektivnosti/nedovoljnom napretku (pokretačke sile/ograničavajuće sile)?	Dokumenti: sva pomenuta dokumenta u Projektnom zadatku Eksperti: službenici MERS, AZŽS, MUP, MZ, CETI, MS, MP, PMF, KCCG, UP, ITDB kontakt tačke (AZŽS, ANB, UP, Inspekcija MERS, MERS), Vlada CG, Skupština CG, Nevladine organizacije, Plantaze 13 jul
Efikasnost	Koliko je bila adekvatna institucionalna i organizaciona struktura za koordinaciju, praćenje, izvještavanje o sprovođenju (da li je podsticala ili ometala sprovođenje strateškog dokumenta)?	Dokumenti: sva pomenuta dokumenta Eksperti: službenici MERS, AZŽS, MUP, MZ, CETI, MS, MP, PMF, KCCG, UP, ITDB kontakt tačke (AZŽS, ANB, UP, Inspekcija MERS, MERS), Vlada CG, Skupština CG, Nevladine organizacije, Plantaze 13 jul
Uticaj	Šta se dogodilo kao rezultat sprovođenja strategije? Koju stvarnu razliku je proizvela strategija za korisnike? Šta se dogodilo kao rezultat sprovođenja strategije u pogledu napredovanja u oblasti ispunjavanja kriterijuma za pristupanje EU, i stvarne razlike za raznovrsne korisnike?	Dokumenti: sva pomenuta dokumenta u Projektnom zadatku Eksperti: službenici MERS, AZŽS, MUP, MZ, CETI, MS, MP, PMF, KCCG, UP, ITDB kontakt tačke (AZŽS, ANB, UP, Inspekcija MERS, MERS), Vlada CG, Skupština CG, Nevladine organizacije, Plantaze 13 jul

Održivost	Koliko su institucije zainteresovanih strana osmislile i unijele u svoje planove i sisteme potrebne povratne informacije i mehanizme praćenja koji će osigurati samostalno obnavljanje (prilagođavanje) kako bi se postigli ciljevi?	Dokumenti: sva pomenuta dokumenta u Projektnom zadatku Eksperti: službenici MERS, AZŽS, MUP, MZ, CETI, MS, MP, PMF, KCCG, UP, ITDB kontakt tačke (AZŽS, ANB, UP, Inspekcija MERS, MERS), Vlada CG, Skupština CG, Nevladine organizacije, Plantaze 13 jul
------------------	--	---

Metodološki pristup i metodološka ograničenja

Za evaluaciju strateškog dokumenta izabrana je eksterna ex-post evaluacija, koju je sprovela kompanija StatPro d.o.o, odnosno nezavisni evaluator Darko Pekić.

Izvor informacija naveden je u tabeli sa pitanjima. Fleksibilnost je moguća tokom sprovođenja evaluacije u npr: metodama prikupljanja i analizi podataka.

Niže su navedene metode za prikupljanje podataka koje je potrebno koristiti tokom evaluacije:

- pregled postojećih dokumenata;
- dubinski intervju sa službenicima MERS, AZŽS, MUP, MZ, CETI, MS, MP, PMF, KCCG, UP, ITDB kontakt tačke (AZŽS, ANB, UP, Inspekcija MERS, MERS), Vlada CG, Skupština CG, Nevladine organizacije, Plantaze 13 jul.

Tokom evaluacije korišćeni su kvalitativni i kvantitativni podaci.

Ograničavajući faktor evaluacije sprovođenja strateškog dokumenta u dijelu utvrđivanja njegovog uticaja, odnosno promjena do kojih je doveo u kontekstu krajnjih korisnika intervencije i životne sredine, predstavlja nedostatak referentnih istraživanja o potencijalnim uticajima jonizujućeg zračenja na stanje prirodnih ekosistema i zdravlje stanovništva.

Ograničeni kvalitet indikatora učinka nije omogućio jasno sagledavanje efekata sprovođenja strateškog dokumenta na srednjoročnom nivou.

Ograničavajući faktor je predstavljalo i generičko prikazivanje finansijskih sredstava intervencije, koje nije omogućilo jasno sagledavanje troškova pojedinačnih aktivnosti i time utvrđivanja efektivnosti trošenja finansijskih sredstava.

RELEVANTNOST

Opšti kvalitet ciljeva

S aspekta kvaliteta strateškog cilja (3. Odjeljak II : Cilj strategije) uočava se da je njegova formulacija kompleksna i terminološki obuhvata više zasebnih problema. Ovakav pristup u definisanju cilja nije u potpunosti u skladu sa SMART kriterijumima, ali je definisan na osnovu sugestija koje je dalo relevantno međunarodno tijelo zaduženo za ovu oblast⁸ (IAEA metodologija).

Strateški cilj treba formulisati na način da predstavlja odgovor na centralni problem koji javna politika treba da riješi, pri čemu se ključni problem uvijek vezuje za potrebe/probleme ciljnih grupa/korisnika intervencije.

Strateškim dokumentom nisu jasno definisani operativni ciljevi kojima bi se odredila postignuća do kojih se želi doći u srednjem roku i koji bi bili logički uvezani s postavljenim strateškim ciljom, ukazujući time na tok promjene koja se želi postići.

⁸ Dokument nije urađen u skladu sa Uredbom o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata („Službeni list CG“, br. 54/2018), koja uvodi minimum kriterijuma kvaliteta za svaki strateški dokument koji donosi Vlada Crne Gore. Pripremljen i usvojen je uz međunarodnu ekspertsku podršku prije usvajanja same Uredbe.

Ovo iz razloga što se, kako je navedeno ranije, Strategija izrađuje u skladu sa metodologijom IAEA⁹, što predstavlja primat u odnosu na Metodologiju koja je propisana pomenutom Uredbom, ali se za potrebe evaluacije koristi Uredba.

Do koje mjere su ciljevi, aktivnosti strateškog dokumenta i dalje relevantni?

Problemi koje je evidentirala Strategija, kao i ključne intencije strateškog dokumenta su i dalje u visokoj mjeri relevantni, iako na nivou ciljeva, zbog kompleksnih formulacija, ti problemi u pojedinim slučajevima nisu razjašnjeni u potrebnoj mjeri.

Sistematsko ispitivanje radioaktivnosti u životnoj sredini, prema Zakonu o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti ("Sl. list Crne Gore", br. 56/09, 58/09, 40/11, 55/16, 84/24), se vrši radi utvrđivanja prisustva radionuklida (prirodnog i vještačkog porijekla) u životnoj sredini i procjene nivoa izlaganja stanovništva jonizujućem zračenju i to u normalnim uslovima, u slučaju sumnje na radijacioni udes i u toku radijacionog udesa. Ovaj Program u Crnoj Gori sprovodi se od 1998. godine. Uzimajući u obzir period važenja Strategije, Vlada Crne Gore je na sjednici održanoj 22. decembra 2022. godine donijela Program monitoringa životne sredine za 2023. godinu, gdje je Program sistematskog ispitivanja radioaktivnosti u životnoj sredini za 2023. godinu njegov sastavni dio, koji se donosi shodno članu 9 Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti. Programom su utvrđena mjesta, vremenski intervali, vrste i načini sistematskog ispitivanja radioaktivnosti u životnoj sredini. Monitoring radioaktivnosti u životnoj sredini se vrši u toku čitave godine u redovnim situacijama kada se prati sadržaj radionuklida u svim segmentima životne sredine.

Od samog početka realizacije programa monitoringa radioaktivnosti 1998. godine, vrijednosti jačine apsorbirane doze gama zračenja održavaju se na istom nivou sa varijacijama koje su uobičajene. Ne postoji ni jedan pokazatelj koji bi upućivao na bilo

⁹ [Policies and Strategies for Radioactive Waste Management | IAEA](#)

kakvu bitniju promjenu globalnog ili lokalnog karaktera ali je neophodno kontinuirano pratiti sve vrste zračenja što ukazuje na relevantnost samog dokumenta. Sprovođenje Programa je obaveza iz Ustava Crne Gore, Ugovora o osnivanju EURATOM-a, koji je jedan od osnivačkih akata Evropske unije, kao i iz direktiva EU.

Informacija o stanju životne sredine naročito ukazuje na problem koncentracije radona i potrebu preduzimanja mjera na smanjenju koncentracije aktivnosti radona u boravišnim i kancelarijskim prostorima, što je dobro normirano novim Zakonom kroz više članova.

Evidentno je da usklađivanje nacionalnog zakonodavstva, u pravcu usvajanja naprednih standarda u oblasti zaštite zdravlja stanovništva i životne sredine od negativnih uticaja jonizujućeg zračenja, sa pravnom tekovinom EU podrazumijeva kontinuitet procesa usklađivanja imajući u vidu neprestan razvoj same pravne tekovine EU, pri tome ne dovodeći u pitanje progres koji je ostvaren tokom perioda sprovođenja strateškog dokumenta.

S aspekta unapređenja tehnologija u industrijskim postrojenjima i rješavanja pitanja radiokativnog otpada, unapređenja mjera zaštite i pripremljenosti za incidente, poboljšanja dostupnosti informacija o radiokativnom otpadu i podizanje javne svijesti, unapređenja implementacije postojećih propisa, ostvaren je određen progres prije svega kroz implementaciju projekata u kojima su učestvovalе zainteresovane strane/institucije.

I dalje su prisutni izazovi u vezi sa primjenom zakona (koji ima odloženo dejstvo) i nedostatkom finansija, ali prije svega sa nedostatkom stručnih kadrova, posebno fizičara, u svim zainteresovanim institucijama zbog čega ova pitanja ostaju i dalje otvorena i relevantna za naredni strateški period.

Na međunarodnom planu je ostvaren progres u smislu potvrđivanja relevantnih međunarodno-pravnih instrumenata koje se bave predmetnom oblašću i razmjene iskustava sa drugim zemljama, međutim ostaje otvoreno pitanje međunarodne a posebno regionalne saradnje na operativnom nivou i ispunjavanje specifičnih zahtjeva proisteklih

iz međunarodnih dokumenata. Potrebno je intezivirati potpisivanje memoranduma o saradnji sa državama sa Zapadnog Balkana u ovoj oblasti, s obzirom da su samo potpisana dva memoranduma (Bosna i Hercegovina, Sjeverna Makedonija).

Do koje mjere ciljevi koji su definisani u dokumentu odgovaraju postojećim prioritetnim potrebama i kapacitetima u Crnoj Gori?

Uprkos uočenim metodološkim nedostacima u definisanju ciljeva intervencije, njihova povezanost sa evidentiranim problemima se može konstatovati. U tom kontekstu postoji potreba da se oni bolje definišu i fokusiraju na osnovu kvalitetno urađene analize stanja.

Pitanja zaštite od krađe ili nezakonitog prisvajanja nuklearnih ili radioaktivnih materijala, zlonamjerno djelovanje u nuklearnim ili radijacionim objektima i zlonamjerno djelovanje tokom transporta nuklearnih ili radioaktivnih materijala predstavljaju ključne potrebe na koje treba odgovoriti u ovom trenutku.

Pretpostavka za uspješno adresiranje gore navedenih pitanja je jačanje kadrovske baze u institucijama, prvenstveno u Ministarstvu ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, Agenciji za zaštitu životne sredine gdje je i evidentiran hroničan nedostatak kadra (Samo 1 inspektor za zaštitu od zračenja).

Preporuke

Kvalitet definicija ciljeva strateškog dokumenta treba unaprijediti u narednom strateškom dokumentu kroz bolje sagledavanje logičke uvezanosti problema evidentiranih u okviru analize stanja i zasnovano na podacima, na koje treba osloniti ciljeve intervencije. Ovo podrazumijeva jasno razlikovanje problema, njegovih uzroka i posledica, pri čemu polazna tačka treba da bude centralni problem koji je vezan za korisnike intervencije. U dijelu njihovog formulisanja treba težiti konciznim i jednostavnim jezičkim konstrukcijama koje ispunjavaju SMART kriterijume.

Imajući u vidu da je jedan od ključnih izazova tokom sprovođenja strateškog dokumenta bio nedostatak finansijskih sredstava, a znajući koliko je finansijski zahtjevna implementacija obaveza iz poglavlja 27, prilikom dizajniranja narednog strateškog dokumenta treba uspostaviti racionalan odnos između ambicije izražene na nivou ciljeva i resursa koji su na raspolaganju i/ili kreirati široka partnerstva sa svima zainteresovanim stranama (međunarodni i nacionalni nivo) kao izvor podrške za rješavanje identifikovanih izazova. Takođe, potrebno je aktivnije uključiti kancelariju za IPA projekte u okviru samog Ministarstva u cilju privlačenja EU sredstava. Prije svega fokus mora biti na činjenici da u vremenu trajanja strategije nije izvodljivo riješiti sve probleme, već se moraju postaviti prioriteta kako bi naredni strateški dokument imao veći stepen realizacije ciljeva.

Osim ključnih izazova bitno je naglasiti da je praksa u državama EU i regiona da su sve službe sistematizovane u okviru jednog tijela (kao što je na primjer Uprava). Tim Instituta za javnu politiku izradio je "Studiju za jačanje administrativnih kapaciteta za unapređenje nadzora, finansiranja i koordinacije obaveza u oblasti životne sredine u Crnoj Gori" u kojoj je navedeno na stranici 41: "Jedno od potencijalnih rešenja za institucionalno uređenje ove oblasti bilo bi integrisanje svih službi koje imaju zakonodavnu, implementacionu i nadzornu funkciju u jedinstvenu organizacionu strukturu unutar samog Ministarstva održivog razvoja i turizma, bilo u vidu sektora, bilo u vidu Uprave."

KOHERENTNOST

Do koje mjere postoji sinergija i međusobna veza između strateškog dokumenta i drugih dokumenata/ projekata koje sprovodi ista institucija / vlada?

Javna politika koja se evaluira pripada sektoru politika „ekonomski razvoj i životna sredina“, u okviru koga su grupisane ekonomska, poljoprivredna i politika zaštite životne sredine, a centralna, sinergijska veza ovih politika je koncept održivog razvoja.

Nacionalna strategija održivog razvoja 2030 predstavlja skup obaveza koje je Crna Gora preuzela da realizuje u svrhu dostizanja Ciljeva održivog razvoja. U kontekstu zaštite od jonizujućeg zračenja, relevantni ciljevi strategije su „Unaprijediti efikasnost upravljanja obnovljivim prirodnim resursima“ (remedijacija postojećeg zagađenja) i „Unaprijediti upravljanje otpadom primjenom pristupa u okviru cirkularne ekonomije“ (podsticati aktivnosti na smanjenju količine otpada koja se generiše na teritoriji Crne Gore) u odnosu na koje se može konstatovati uvezanost i usklađenost Strategija zaštite od jonizujućih zračenja, radijacione sigurnosti i upravljanja radioaktivnim otpadom za period 2017-2021. godine u visokoj mjeri.

Sinergijske veze se ogledaju i u odnosu sa Strategijom za smanjenje rizika od katastrofa za period 2025-2030 koja specifično adresira izazove u vezi sa potencijalnim akcidentima i kreiranjem odgovarajućeg odgovora u tim slučajevima, čime se doprinosi jačanju sistema bezbjednosti. Tim koji je radio na izradi te strategije prethodno je učestvovao i u izradi Strategija zaštite od jonizujućih zračenja, radijacione sigurnosti i upravljanja radioaktivnim otpadom za period 2017-2021. godine što je istaknuto i tokom dubinskih intervju sa predstavnicama MUP-a kao vrlo bitan aspekt. Zajednički naponi uloženi su i u izradi Procjene rizika od katastrofa Crne Gore (2021.g) i Procjene sposobnosti upravljanja rizicima od katastrofa Crne Gore (2023.g).

Uspostavljen je i JRODOS sistem koji je od velikog značja za građane Crne Gore i evropsku agendu.

Postoji li usklađenost strateškog dokumenta s relevantnim međunarodnim normama i standardima?

Strateški dokument je na liniji ostvarivanja Ciljeva održivog razvoja proisteklih iz Agende za održivi razvoj 2030 Ujedinjenih nacija. Primjećuju se korelacije dokumenta sa sledećim Ciljevima i njihovim ciljnim vrijednostima:

- 3 - Zdravlje i blagostanje
- 6 - Čista voda i sanitarni uslovi

- 11 - Održivi gradovi i zajednice
- 12 - Odgovorna potrošnja i proizvodnja
- 14 - Očuvanje vodenog svijeta

IAEA standard i metodologija po kojoj je rađena Strategija potvrđuju usklađenost sa međunarodnim normama i direktivama. U kontekstu ispunjavanja obaveza iz Agende 21 Ujedinjenih nacija¹⁰ strateški dokument pruža odgovor na značajan dio obaveza.

Dokument je usklađen i sa Okvirom za smanjenje rizika od katastrofa iz Sendaija za period 2015–2030 koji je usmjeren na prevenciju rizika, uzimajući u razmatranje smanjenje prisutnih rizika i jačanje otpornosti na prirodne, ali i katastrofe izazvane ljudskim faktorom, te s tim povezane ekološke, tehnološke i biološke opasnosti i rizike.

Strateški dokument je na liniji ispunjavanja obaveza koje proizilaze iz specifičnih međunarodnih konvencija koje tretiraju predmetnu oblast, odnosno sa Konvencijom o procjeni uticaja na životnu sredinu u prekograničnom kontekstu (ESPOO konvencija) i Konvencijom o dostupnosti informacija, učešću javnosti u donošenju odluka i prava na pravnu zaštitu u pitanjima životne sredine (Aarhuska konvencija).

Usvajanje pravne tekovine EU kojom se definišu standardi u predmetnoj oblasti, u kontekstu pregovaračkog procesa, strateški dokument prepoznaje kao jednu od ključnih tačaka. Ovaj proces ima karakter kontinuiteta, imajući u vidu evoluciju same pravne tekovine EU, te u tom smislu postoji potreba za preduzimanjema daljih aktivnosti na usvajanju standarda EU.

Preporuke

¹⁰ <https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21>

Sadržaj narednog strateškog dokumenta treba da ima izraženiji horizontalni karakter koji će na sveobuhvatniji i sistematičniji način adresirati izazove povezane sa pitanjem jonizujućeg zračenja, radijacione sigurnosti i upravljanja radioaktivnim otpadom u svim relevantnim aspektima, uz vođenje računa da se obezbjedi komplementarnost planiranih mjera sa mjerama u drugim strateškim dokumentima, koji su vezani za ovu oblast, kao i da u svom dizajnu inkorporira inovirane odgovarajuće zahtjeve koji proizilaze iz međunarodnih dokumenata. ¹¹

EFEKTIVNOST

Opšti kvalitet indikatora učinka

Na početku treba istaći da je strateški dokument donijet prije stupanja na snagu Uredbe i prateće Metodologije razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata¹², zbog čega nije postojala striktna obaveza da se definišu operativni ciljevi s pratećim indikatorima učinka, a obaveza i ne predstoji, jer se dokument izrađuje u skladu sa sadržajem datim u novom Zakonu. Međutim, da bi se izvršila evaluacija, koristila se Metodologija na osnovu Uredbe.

S aspekta relevantnosti izabranih indikatora učinka nije moguće dati jasan odgovor s obzirom da nije definisan nivo operativnih ciljeva u strateškom dokumentu, a postavljeni indikatori učinka su neprimjenjivi za nivo strateškog cilja koji treba da ukaže na dugoročne promjene.

Je li sprovođenje strateškog dokumenta i pratećih akcionih planova teklo na osnovu planirane dinamike tokom važenja strateškog dokumenta?

¹¹ Ova oblast sama po sebi nije komplementarna, već se mjere moraju primjenivati da bi druge oblasti bile u optimalnom stanju. Jedina uvezanost je sa Strategijom za smanjenje rizika od katastrofa i Programom zaštite od radona, koji je poseban dokument.

¹² <https://wapi.gov.me/download-preview/4d95d6d8-ace1-4338-96ce-0f4de29c36b0?version=1.0>

Crna Gora je u januaru 2016. godine formalno izrazila spremnost dobrovoljnog prihvatanja sprovođenja neobavezujućeg Kodeksa ponašanja o sigurnosti i bezbjednosti radioaktivnih izvora i Dodatnog vodiča o uvozu i izvozu radioaktivnih izvora i istovremeno je imenovana kontakt osoba za pomenuti Kodeks. U januaru 2019. godine Crna Gora je dopisom Generalnom direktoru MAAE izrazila spremnost za primjenu Dodatnog vodiča o upravljanju iskorišćenim radioaktivnim izvorima i imenovana je kontakt osoba.

Mjera „**Izrada novog Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti u skladu sa EU Acquis i MAAE standardima**“ je realizovana kroz usvajanje Zakona u aprilu 2024. godine koji je u formi predloga dva puta ranije dostavljan Skupštini na razmatranje i usvajanje (2020. i 2022. godine) ali je zbog političke nestabilnosti i vanrednih parlamentarnih izbora usvojen tek prošle godine. Zakon ima odloženo pravno dejstvo od 3 godine zbog toga što je obrađivač svjestan kompleksnosti obaveza koje novi Zakon nameće, ne samo zbog donošenja podzakonskih i strateških akata koji će omogućiti implementaciju istog, nego je to i period koji je potreban privrednim subjektima da se pripreme na način da ispune sve obaveze koje ovaj Zakon za njih propisuje.

Mjera „**Izrada analize o povezivanju Zakona o prevozu opasnih materija sa novim Zakonom o zaštiti od jonizujućeg zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti, shodno EU direktivama i MAAE standardima**“ realizovana je kroz izradu analize prije donošenja Zakona o zaštiti od jonizujućih zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti da ne bi došlo do preklapanja dva Zakona.

Mjera „**Izrada novih podzakonskih akata na osnovu novog Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti, koji se istovremeno izrađuju sa predlogom Zakona**“ je u toku, kao što je već objašnjeno. Imajući u vidu brojčano ograničene kapacitete u okviru MERS koji rade na ovim poslovima (jedno stručno lice-fizičar), koristi se vanjska ekspertiza kroz Plan javnih nabavki Ministarstva (MERS). U toku je izrada stručnih osnova za tri pravilnika iz oblasti nuklearne bezbjednosti.

Takođe, u saradnji sa Međunarodnom agencijom za atomsku energiju izrađena su dva nacrti i to: Nacrt pravilnika o sadržaju početnog i konačnog Plana dekomisije, koji treba da se donese na osnovu člana 24 stav 7 Zakona o zaštiti od jonizujućih zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti i Nacrt pravilnika o upravljanju iskorišćenim radioaktivnim izvorima i upravljanju radioaktivnim otpadom, koji treba da se donese na osnovu člana 57 st. 13 i 14 Zakona o zaštiti od jonizujućih zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti.

Mjera „**Pristupanje Platformi za razmjenu podataka o monitoringu radioaktivnosti (EURDEP) kroz potpisivanje Sporazuma sa Evropskom komisijom o pristupu platformi**“ je u toku. Uspostavljena je Mreža mjernih stanica koje obezbjeđuju neprekidno mjerenje jačine ambijentalnog ekvivalenta doze gama zračenja u vazduhu - GDR stanice (rana najava), dakle mreža je operativna. Od devet (9) stanica, njih pet (5) su funkcionalne i šalju podatke centralnom serveru, redovno. U narednom periodu, Agencija za zaštitu životne sredine kao nadležna institucija treba uložiti napore da se pronađe rješenje za stavljanje u funkciju preostale četiri (4) stanice (Žabljak, Berane, Bar i Herceg Novi) i što je važnije da se podaci sa nacionalne mreže povežu sa EURDEP platformom, što je zahtjev Zakona o potvrđivanju Sporazuma između Evropske zajednice za atomsku energiju (EURATOM) i država nečlanica Evropske unije o učešću država nečlanica Evropske unije u sistemu Zajednice za ranu razmjenu informacija u slučaju radiološkog vanrednog događaja (ECURIE) ("Službeni list Crne Gore - Međunarodni ugovori", broj 002/17 od 21.03.2017). Crna Gora je članica ECURIE platforme, a tokom 2024. godine predstavnici Crne Gore očestvovali su na sastancima u cilju obezbjeđivanja institucionalne i pravne komunikacije i razmjene obavještenja u slučaju incidenata. Dakle, Mjera „**Potvrđivanje Sporazuma između Evropske zajednice za atomsku energiju (EURATOM) i država nečlanica Evropske unije o učestvovanju posljednjih u sistemu Zajednice za ranu razmjenu informacija u slučaju radiološke opasnosti (ECURIE)**“ je realizovana.

Mjera „**Potvrđivanje Konvencije o sprječavanju akata nuklearnog terorizma i/ili deponovanje instrumenta ratifikacije**“ je realizovana 2019. godine dostavljanjem instrumenata o deponovanju i imenovanju kontakt tačke 2022. godine.

Takođe, Skupština Crne Gore je 2019. godine donijela Zakon o potvrđivanju Protokola iz 2005. godine o izmjenama i dopunama Konvencije o suzbijanju nezakonitih radnji uperenih protiv bezbjednosti pomorske plovidbe ("Službeni list Crne Gore - Međunarodni ugovori", br. 009/19 od 17.10.2019).

Mjera „**Razmatranje i/ili potvrđivanje Protokola o suzbijanju nezakonitih akata protiv sigurnosti nepokretnih platformi koje se nalazi na epikontinentalnom pojasu**“ takođe je realizovana na isti način kao i prethodna mjera, potvrđivanjem Protokola iz 2005. godine u Skupštini.

Mjera „**Razmatranje i/ili potvrđivanje Zajedničkog protokola o primjeni Bečke konvencije i Pariske konvencije**“ je realizovana. Skupština Crne Gore je 2018. godine donijela Zakon o potvrđivanju Zajedničkog protokola o primjeni Bečke konvencije i Pariske konvencije ("Službeni list Crne Gore - Međunarodni ugovori", br. 012/18 od 31.12.2018), nakon opsežne analize.

Mjera „**Ažuriranje Integrisanog plana podrške za oblast nuklearne bezbjednosti (INSSP) za period 2017-2019. godina i izrada Akcionog plana za njegovo sprovođenje**“ jer je početkom 2017. godine završeno ažuriranje. Dodatno, novi Nacrt Integrisanog plana održivosti nuklearne bezbjednosti je izrađen za novi ciklus u septembru 2024. godine, čije se usvajanje očekuje do kraja 2025. godine.

Mjere „**Formiranje Komiteta/Radnog tijela za praćenje implementacije Integrisanog plana podrške za oblast nuklearne bezbjednosti (INSSP) za period 2017-2019. godina i Akcionog plana**“, „**Izrada Nacionalnog programa detekcije**“, „**Imenovanje kontakt osobe i pristupanje platformi Nuklearnog bezbjedonosnog sistema upravljanja informacijama (NUSIMS)**“, „**Formiranje Radnog tijela za NUSIMS i održavanje baze podataka**“, „**Redovno ažuriranje RASIMS platforme koja predstavlja informacioni sistem radijacione sigurnosti**“ su u fazi realizacije ili nisu još

realizovane zbog objektivnih razloga koji uključuju političku nestabilnost u Crnoj Gori i česte promjene na rukovodećim pozicijama.

Mjera „**Izraditi Analizu reorganizacije postojećih kapaciteta u oblasti zaštite od jonizujućeg zračenja, radijacije i nuklearne sigurnosti i bezbjednosti u okviru pregovaračkog Poglavlja 15 – Energetika (ukoliko se donese odluka o potrebi izrade ove analize)**“ je realizovana tokom izrade Pregovaračke pozicije i Mape puta ispunjenja završnih mjerila za privremeno zatvaranje pregovora u pregovaračkom Poglavlju 15 – Energetika (usvojena 30. jula 2021. godine Tom prilikom je izvršena analiza administrativnih kapaciteta, ali ne i reorganizacije postojećih kapaciteta, kojom je predviđeno da u ovoj oblasti ukupno radi 16 stručnjaka. S tim u vezi mjera „**Zapošljavanje kadrova u okviru MORT, AZŽS i UIP u skladu sa obavezama iz pregovaračkog Poglavlja 15 – Energetika i izmjena Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji**“ nije realizovana jer nije bilo novih zapošljavanja.

Mjera „**Formiranje Radnog tijela za uspostavljanje Nacionalnog programa stručnog osposobljavanja**“ realizovana je tako što je radno tijelo uspostavljeno, a Ministarstvo se obavezalo da donese relevantne pravilnike u narednom periodu. Mjera „**Procjena nacionalnih potreba za stručno osposobljavanje**“ adresirana je prilikom izrade Zakona, na način što je izvršena procjena nacionalnih potreba za stručno osposobljavanje, pa su stim u vezi i propisani članovi zakona u tom smislu. Mjera „**Sprovođenje obuka zaposlenih kod korisnika izvora jonizujućih zračenja i tehničkih servisa na poslovima koji se odnose na QA/QC**“ realizovana je. Prvu obuku organizovao Klinički centar Crne Gore u saradnji sa Međunarodnom agencijom za atomsku energiju u Podgorici, a drugu obuku organizovao MERS kroz IPA projekat uz podršku Evropske komisije.

Kada su u pitanju mjere „**Izrada Nacionalnog programa stručnog osposobljavanja (NPSO)**“, „**Odobrovanje Nacionalnog programa stručnog osposobljavanja (NPSO)**“ i „**Praćenje i unapređenje Nacionalnog programa stručnog osposobljavanja (NPSO)**“, „**Izrada Programa za unapređenje sigurnosne kulture**“, „**Izrada Programa za unapređenje bezbjednosne kulture**“ sada je to drugačije propisano Zakonom.

Mjera „**Izrada Analize na uzorcima vode za piće na sadržaj radionuklida**“ je realizovana, a Javnu nabavku-tender za Ministarstvo realizovao je CETI 2021. godine.

Mjere „**Izrada Akcionog plana o načinu sakupljanja podataka o dozama pacijenata u Crnoj Gori**“, „**Uspostavljanje sistema za prikupljanje podataka o dozama koje pacijenti prime tokom dijagnostičkih procedura i zapošljavanje i osposobljavanje fizičara**“, „**Izrada baze podataka o dozama pacijenata, koje će se sakupljati u Crnoj u skladu s Akcionim planom iz tačke 25**“, „**Izrada protokola za osiguranje kvaliteta i kontrole kvaliteta (QA/QC) u skladu sa najboljim praksama koji treba da bude sastavni dio budućeg pravilnika, kako za korisnike izvora jonizujućeg zračenja, tako i za tehničke servise koji vrše kontrolu**“ nisu realizovane. Nosilac ovih mjera bilo

je Ministarstvo zdravlja, a radi se o kompleksnim mjerama koje uključuju saradnju više aktera.

Mjera „**Izrada Plana raspodjele donirane opreme za jačanje kapaciteta za sprječavanje nedozvoljenog prometa nuklearnog i drugog radioaktivnog materijala**“ ostala je nerealizovana a nadležnost je Uprave policije.

Izradom novog zakona realizovana je i mjera „**Uspostavljanje potrebne infrastrukture za tranzit nuklearnih materijala (pravni okvir, jačanje kapaciteta svih institucija u sistemu i dr.)**“. Zakon je definisao uvoz, izvoz, tranzit i prevoz nuklearnih materijala. Djelimično je realizovana mjera „**Formiranje Tima za otkrivanje izvora bez vlasnika**“ zato što taj tim postoji neformalno, a formalno će biti formiran nakon donošenja Pravilnika o načinu prepoznavanja radioaktivnog izvora i/ili nuklearnog materijala bez vlasnika i radnjama koje se preduzimaju u slučaju otkrivanja, kao i o mogućim vanrednim situacijama izlaganja koje mogu nastati, koji će se donijeti do drugog kvartala 2027. godine.

Mjera „**Izrada procedura za otkrivanje izvora bez vlasnika**“ djelimično je realizovana jer je procedura napravljena uz podršku Misije OEBS u Crnoj Gori 2011. godine, dakle prije usvajanja Strategije, ali je ista prevaziđena, pa je neophodno promijeniti i prilagoditi.

Mjera „**Održavanje skladišta radioaktivnog otpada**“ je realizovana iako je u pitanju kontinuirana aktivnost, ali zaključak je da se skladište održava poštujući propisane procedure.

Mjera „**Kondicioniranje kompasa sa radioaktivnim radijumom i kondicioniranje preostalih iskorišćenih zatvorenih radioaktivnih izvora**“ je u toku, a očekuje se da će kompletno kondicioniranje i/ili reciklaža izvora Cs-137 i kompasa sa Ra-226 biti završeni u roku od dvije godine. Sličan slučaj (aktivnosti u toku) je i sa mjerom „**Rješavanje pitanja upravljanja radioaktivnim materijalom koji se nalazi na posjedu AD „Plantaže“ uključujući i dekomisiju**“ uz napomenu da nosilac licence za upravljanje skladištem radioaktivnog otpada biće u obavezi da po početku primjene novog Zakona (1. jul 2027. godine) pribavi licencu za skladištenje radioaktivnog otpada i pri apliciranju podnese izrađen Početni plan dekomisije. Mjera „**Izrada Plana za dekomisiju skladišta radioaktivnog otpada sa procjenom troškova**“ je realizovana može se konstatovati kao realizovana jer napravljena okvirna procjena troškova neophodnih za dekomisiju, koja je procijenjena na oko 300.000 eura. Kontinuirano se radi na pronalaženju načina da se upravljanje kontaminiranim radioaktivnim materijalom, koji se nalazi u spremištu na posjedu A.D. „13 jul Plantaže“, izvrši na propisani način, a sve u cilju osiguranja zaštite zdravlja ljudi i zaštite životne sredine od štetnog uticaja jonizujućih zračenja. Ministarstvo je uz podršku Međunarodne agencije za atomsku energiju izradilo Nacrt pravilnika o sadržaju početnog i konačnog Plana dekomisije, koji treba da se donese na osnovu člana 24 stav 7 Zakona o zaštiti od jonizujućih zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti.

Mjera „**Izrada Analize o daljem upravljanju iskorišćenim zatvorenim radioaktivnim izvorima i radioaktivnim otpadom**“ je takođe u toku. U fazi implementacije je javna nabavka Ministarstva ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera za izradu dokumenta koji će biti osnova za budući programski okvir o upravljanju radioaktivnim otpadom.

Kada je u pitanju strateški i zakonski okvir iz ove oblasti realizovane su mjere „**Izrada Strategije zaštite od radona**“ i „**Izrada i donošenje novog Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata, koji treba da uzme u obzir zaštitu od radona u fazi izgradnje objekata**“ dok su mjere „**Izrada Programa monitoringa radioaktivnosti prije, u toku i nakon sprovođenja aktivnosti koje za rezultat imaju nastanak NORM-a od strane investitora**“ i „**Planiranje prostora za skladištenje NORM-a**“ drugačije definisane Zakonom.

Mjera „**Izrada Plana za upravljanje tečnim radioaktivnim otpadom**“ nije realizovana. U slučaju da se desi da u Crnoj Gori nastane tečni radioaktivni otpad na bilo koji način, nosilac dozvole za upravljanje skladištem radioaktivnog otpada je dužan da u saradnji sa Ministarstvom ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, definiše Plan za pretvaranje takvog otpada u čvrsti otpad van granica Crne Gore.

Mjera „**Upravljanje izvorom bez vlasnika**“ je adresirana u novm Zakonu kroz niz pravila u tim slučajevima.

Mjera „**Program praćenja sistematskog ispitivanja sadržaja radionuklida u životnoj sredini**“ je realizovana ali se mora napomenuti da se praćenje nije vršilo u posljednje dvije godine zbog nedostatka finansijskih sredstava i da to ne smije biti slučaj jer se uskraćuje ustavno pravo građana Crne Gore da budu informisani o stanju životne sredine.

Mjera „**Ažuriranje Nacionalnog akcionog plana za djelovanje u slučaju radijacionog udesa**“ realizovana je usvajanjem Nacionalnog plana zaštite i spašavanja od radijacionih i nuklearnih nesreća 10. novembra 2022. godine, čiju je izradu koordiniralo Ministarstvo unutrašnjih poslova, Direktorat zaštite i spašavanja.

Mjera „**Organizovanje vježbi (table-top, terenske)**“ sprovodi se kontinuirano a u prethodnom periodu sprovedene su dvije regionalne štabne vježbe dok je jedna u pripremi. I mjera „**Opremanje HBRN Tima adekvatnom opremom**“ sprovodi se kontinuirano, a HBRN tim je opreman kroz više projekata koje je sprovodio MUP. Još jedna mjera koja se sprovodi kontinuirano je „**Izrada izvještaja o sprovođenju međunarodno-pravnih instrumenata i izvještavanje prema MAAE i EU**“. Crna Gora je strana ugovornica 26 međunarodno pravnih instrumenata. Za pojedine instrumente vrši se obavezno izvještavanje na propisan način i u propisanim rokovima, uz mnoštvo sastanaka. Do sada je Vlada Crne Gore donijela 16 izvještaja i odgovora na pitanja strana ugovornica konvencija.

Mjera „**Izrada Komunikacione Strategije za oblast zaštite od jonizujućih zračenja, radijacione i nuklearne sigurnosti i bezbjednosti**“ drugačije je definisana Zakonom. Članom 19 propisano je da se Program komunikacije za oblast zaštite od jonizujućih

zračenja sa akcionim planom (Program komunikacije) donosi radi informisanja javnosti i zainteresovanih pravnih lica, drugih organa i organizacija i podizanja svijesti o pitanjima zaštite od jonizujućih zračenja, radijacije i nuklearne sigurnosti i bezbjednosti, upravljanja radioaktivnim otpadom i zaštite od radona.

U oblastima u kojima je efektivnost mala/ velika, koji koraci zainteresovanih strana su najviše doprinijeli velikoj efektivnosti/nedovoljnom napretku (pokretačke sile/ograničavajuće sile)?

Uz prethodnu rezervu u pogledu podesnosti indikatora učinka za mjerenje ostvarenosti ciljeva, može se konstatovati da je strateški dokument najdjelotvornije implementiran u segmentima regulatornog unapređenja i podizanja nivoa svijesti.

Najozbiljniji izazov je predstavljala pandemija CoVID-19 koja je prvenstveno negativno uticala na realizaciju aktivnosti koje su podrazumijevale uključivanje većeg broja osoba u ograničenom fizičkom prostoru (pr: obuke, studijske posjete itd.). Negativni uticaj pandemije se ogledao i u činjenici da je dovela do nove prioritizacije u djelovanju aktera koji su bili uključeni u sprovođenje strateškog dokumenta, preusmjeravajući njihovu pažnju na suzbijanje pandemije, očuvanje funkcionalnosti sistema zdravstvene zaštite i zaštite ekonomskih aktivnosti. U tom kontekstu, Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera je realizaciju dijela aktivnosti usmjerilo kroz digitalna sredstva komunikacije kao odgovor na izazove koje je postavila pandemija. Pandemija je u značajnoj mjeri uticala i na spremnost Ministarstva da se uhvati u koštac sa finansijskim izazovima ovakvog dokumenta znajući da Crna Gora nije nuklearna zemlja, a da su se tokom pandemije pojavili drugi prioriteti.

Period sprovođenja strateškog dokumenta karakteriše politička nestabilnost koja je uslovlila učestale promjene na nivou visokog rukovodnog kadra u pojedinim državnim organima, što je negativno uticalo na kontinuitet i stepen realizacije pojedinih planiranih aktivnosti, a na šta se moglo ograničeno uticati s aspekta koordinacije sprovođenja strateškog dokumenta. Česte promjene rukovodećeg kadra uticale su i na motivaciju

službenika u ovoj oblasti, prije svega iz razloga što se radi o kompleksnoj materiji koju je potrebno približiti donosiocima odluka.

Iako je evidentirano da je saradnja drugih aktera uključenih u sprovođenje strateškog dokumenta sa Ministrastvom bila dobra, evidentirano je i da, u pojedinačnim slučajevima, uzajamna komunikacija i saradnja drugih uključenih aktera nije bila na zadovoljavajućem nivou. Više je razloga za ovu tvrdnju, a možda i najvažniji leži u činjenici da su uključeni akteri kadrovski desetkovani u periodu implementacija Strategije što dovodi i do preopterećenja drugim aktivnostima, odnosno smanjenju fokusa na realizaciju ovog strateškog dokumenta.

Na kraju treba konstatovati da su **kadrovski kapaciteti i nedostatak finansijskih sredstava za adresiranje specifičnih pitanja bili hronični faktori koji su negativno uticali na tok i rezultate sprovođenja strateškog dokumenta.**

Preporuke

U procesu dizajniranja strateškog dokumenta posebnu pažnju treba posvetiti definisanju kvalitetnih indikatora učinka u skladu sa RACER kriterijumima, vodeći računa da oni treba da reflektuju transverzalna pitanja kada je to primjenjivo, čime se stvara osnov za pouzdano utvrđivanje efekata intervencije. Osnov za definisanje indikatora učinka treba tražiti u podacima koji se prezentuju u analizi stanja strateškog dokumenta i koji se koriste za opisivanje evidentiranih problema.

Važan segment u dizajnu strateškog dokumenta predstavlja analiza rizika koji mogu negativno uticati na tok njegovog sprovođenja i na osnovu nje definisanje mjera koje će se preduzeti kako bi se ti rizici eliminisali ili njihovi efekti umanjili. S tim u vezi, analiza rizika treba biti sastavni dio narednog strateškog dokumenta u dijelu analize stanja.

Ostvarivanje ciljeva strateškog dokumenta u velikoj mjeri zavisi i od kvalitetne saradnje svih uključenih aktera, i u tom smislu, potrebno je kreirati mehanizme saradnje koji će služiti kao okvir za rješavanje „otvorenih pitanja“, uz jasno sagledavanje odgovornosti svih učesnika komunikacije.

Takođe, neophodno je podsticati motivaciju svih aktera uključenih u planiranje i sprovođenje strateškog dokumenta kroz jačanje osjećaja vlasništva nad dokumentom i ostvarenim rezultatima, kao i kroz dizajn aktivnosti koji odgovara potrebama uključenih aktera.

U procesu planiranja strateškog dokumenta, ciljeve intervencije treba planirati u skladu sa potrebnim/raspoloživim finansijskim i ljudskim resursima, koji pretpostavljaju preduslov za uspješnu implementaciju planiranih aktivnosti.

EFIKASNOST

Opšta ocjena efikasnosti sprovođenja strateškog dokumenta:

Od ukupnog broja mjera (aktivnosti) 52, u potpunosti je realizovano 27 dok je realizacija 10 aktivnosti u toku ili su djelimično realizovane. 8 aktivnosti su nakon usvajanja Zakona drugačije definisane i u sadašnjim okolnostima nije moguće mjeriti stepen realizacije, a 7 aktivnosti nije realizovano. Opšta ocjena efikasnosti sprovođenja strateškog dokumenta je zadovoljavajuća, uzimajući u obzir sve ograničavajuće faktore koji su nastali tokom implementacije Strategije.

Sredstva koja su planirana/utrošena za sprovođenje aktivnosti u okviru strateškog dokumenta u velikom broju slučajeva su prikazivana na generički način (pr: sredstva nijesu potrebna, donator IAEA, a negdje ne sadrže jasno izdiferencirane iznose po aktivnostima), zbog čega nije moguće u potpunosti utvrditi iznos sredstava za realizaciju aktivnosti.

Takođe, može se konstatovati da je nedostatak finansijskih sredstava u pojedinim slučajevima direktno uzrokovao izostanak realizacije pojedinačnih aktivnosti, što upućuje da finansijski aspekt planiranja strateškog dokumenta nije dobro realizovan. Sa druge strane, Zakon o zaštiti od jonizujućih zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti, koji je donijela Skupština Crne Gore 17. maja 2024. godine u značajnoj mjeri je preuzeo obaveze iz Strategije i predstavlja direktni “proizvod” same strategije, a što je pokazalo višegodišnje iskustvo, kao obaveze iz transpozicije međunarodnih standarda i direktiva EU

Koliko je bila adekvatna institucionalna i organizaciona struktura za koordinaciju, praćenje, izvještavanje o sprovođenju (da li je podsticala ili ometala sprovođenje strateškog dokumenta)?

Formalni mehanizam koordinacije, koji bi uključio relevantne aktere, definisao njihove uloge i odgovornosti, planirao postupak i alate za praćenje sprovođenja strateškog dokumenta i definisao dinamiku monitoringa i izvještavanja, nije postojao. Time je komunikacija u procesu sprovođenja tekla na manje uređen način, ali prema ocjenama većine učesnika- efikasan način, zahvaljujući iskusnoj koordinatorki iz Ministarstva koja je bez obzira na nedostatak neophodne stručne podrške u instituciji uspjela da proces uspješno dovede do kraja.

Tokom intervjua sa relevantnim akterima u sprovođenju strateškog dokumenta je konstatovano da su oni imali dobru komunikaciju sa ključnim nosiocem strateškog dokumenta, Ministarstvom ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera. Međutim, u pojedinačnim slučajevima je konstatovano i odsustvo efektivne saradnje između pojedinih aktera i generalno slabija horizontalna komunikacija koja je mogla negativno uticati na tok sprovođenja strateškog dokumenta, a uzrokovana je nedostatkom stručnog kadra u zainteresovanim institucijama.

Preporuke

U procesu planiranja narednog strateškog dokumenta treba unaprijediti segment planiranja finansijskih sredstava potrebnih za njegovu realizaciju, vodeći računa da reformska ambicija iskazana u strateškom dokumentu bude usklađena sa dostupnim finansijskim sredstvima, odnosno da sredstva za sprovođenje aktivnosti budu pravovremeno obezbijeđena.

Dizajn narednog strateškog dokumenta treba da sadrži jasno definisan mehanizam monitoringa koji će omogućiti pouzdano i kontinuirano praćenje napretka u sprovođenju strateškog dokumenta, sa jasno definisanim ulogama i odgovornostima svih uključenih aktera, redovno prikupljanje i obradu podataka i informacija do kojih se došlo uz primjenu odgovarajućih alata, kako bi se omogućilo pravovremeno preduzimanje korektivnih mjera i time osiguralo sprovođenje strateškog dokumenta u skladu sa planiranom dinamikom.

UTICAJ

Šta se dogodilo kao rezultat sprovođenja strategije u pogledu napredovanja u oblasti ispunjavanja kriterijuma za pristupanje EU, i stvarne razlike za raznovrsne korisnike?

Uticaj, odnosno promjene do kojih je potencijalno dovelo sprovođenje strateškog dokumenta se ne mogu jasno sagledati zbog nedostatka odgovarajućih podataka, posebno u dijelu uticaja radijacije na zdravlje stanovništva.

Može se konstatovati da kroz svakodnevni rad nadležnih institucija i ispunjavanja mjera iz Akcionog plana Strategije se smanjuje radiološki rizik za zdravlje stanovništva i po životnu sredinu. Ne postoji mjerljiv indikator u ovoj oblasti, a on bi postojao ukoliko bi na primjer Institut za javno zdravlje sproveo studije, jer to nedostaje cijelom sistemu.

Institut za javno zdravlje Crne Gore periodično objavljuje „Statistički godišnjak o zdravlju stanovništva i zdravstvenoj zaštiti u Crnoj Gori“ u kome se, s aspekta relevantnosti za strateški dokument, obrađuje samo kategorija „trovanje“ o kojoj se vodi evidencija. Međutim, izostaju istraživanja o uticaju radijacije na zdravlje stanovništva, zbog čega nije moguće sagledati dugoročne efekte promjena na nivou krajnjih korisnika intervencije.

Sa druge strane, Informacija o stanju životne sredine iz 2023. godine¹³ ukazuje da ne postoje izvedene koncentracije radionuklida za padavine, stoga se za ocjenu radiološke ispravnosti padavina koriste norme koje su date za vodu za piće. Ovaj princip je donekle i opravdan imajući u vidu da se u pojedinim regionima Crne Gore kišnica još uvijek koristi kao voda za piće. Upoređivanjem vrijednosti serije rezultata specifične aktivnosti radionuklida 137Cs u padavinama za 2023. godinu sa izvedenim koncentracijama koje važe za vodu za piće, vidi se da su sve pojedinačne mjesečne vrijednosti daleko ispod maksimalno dozvoljene granice. Analizom sadržaja radionuklida 137Cs u zemljištu takođe se došlo do rezultata koji su u granicama normalnih -prirodnih vrijednosti. Stoga se zaključuje da zemljište u Crnoj Gori nije radiološki opterećeno, a isto se odnosi i na morsku i riječnu vodu. Tokom 2023. godine nije detektovan ni jedan pojedinačni slučaj da bilo koja vrijednost sadržaja radionuklida u bilo kom tipu ili vrsti hrane prelazi maksimalno dozvoljene vrijednosti. Takođe, nije registrovana ni jedna vrijednost za koju bi se moglo reći da je značajna u radiološkom smislu.

S aspekta ispunjavanja kriterijuma za pristupanje EU ostvaren je progres u preuzimanju pravne tekovine, ali preostaju aktivnosti na daljem usklađivanju sa *acquis communautaire* u različitim sektorima, kao i potreba da se obezbijedi sprovođenje crnogorskog zakonodavstva o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacije koje je usklađeno sa pravnom tekovinom EU¹⁴.

Preporuke

¹³ Informaciju priprema Agencija za zaštitu životne sredine

¹⁴ https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/montenegro-report-2022_en

Dizajn narednog strateškog dokumenta treba unaprijediti u dijelu identifikacije problema koji se tiču dostupnosti podataka, koji su od značaja za sagledavanje potencijalnih uticaja jonizujućeg zračenja na stanje životne sredine i zdravlje stanovništva i na osnovu toga definisati odgovarajuće mjere kojima bi se kreirale baze znanja i podataka, a koje supotrebne za planiranje javnih politika. Takođe, neophodno je sproviđiti kontinuirano istraživanja u ovoj oblasti i u tom smislu unaprijediti saradnju sa naučnom zajednicom.

ODRŽIVOST

Opšta ocjena održivosti

Normativni okvir relevantan za proces zaštite od jonizujućeg zračenja i zaštite od radijacije je unaprijeđen izradom Zakona o zaštiti od jonizujućih zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti koji će se početi primjenjivati u 2027. godini. Trenutno je na snazi Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti, koji je donijet 2009. godine i koji se primjenjuje do 2027. godine. Time je stvorena bolja i efikasnija normativna osnova za održivost rezultata ostvarenih tokom sprovođenja strateškog dokumenta.

Kada je su pitanju kapaciteti za efikasno vršenje nadležnosti u oblasti zaštite od jonizujućeg zračenja, može se konstatovati da je postignuta djelimična održivost. Naime, MERS i AZŽS uprkos vidljivim rezultatima i naporima zaposlenih imaju velikih poteškoća zbog nedovoljnih kadrovskih kapaciteta i to često dovodi do nezadovoljstva službenika. CETI već godinama uspješno vrši upravljanje skladištem za radioaktivni otpad, ali je i dalje primjetan nedostatak stručnog kadra u svim intervjuisanim institucijama (posebno fizičara).

Pored navedenog, u procesu sprovođenja strateškog dokumenta je evidentirano da finansijski resursi predstavljaju značajan izazov i tom smislu očigledno je da pitanje

finansijske održivosti nije u potpunosti riješeno. Važno je naglasiti da se nezavisnost ove oblasti ogleda ne samo u potrebi postojanja posebne institucije koja bi objedinila postojeće kapacitete, već i u obaveznim izdvojenim finansijskim sredstvima, kako je navedeno u zahtjevu 4 (Requirement 4, 2.7-2.13) osnovnog sigurnosnog standarda Međunarodne agencije za atomsku energiju - Governmental, legal and regulatory framework for safety, General Safety Requirements, GSR Part 1 (Rev 1.), koje Crna Gora mora da implementira.

Koliko su institucije zainteresovanih strana osmislile i unijele u svoje planove i sisteme potrebne povratne informacije i mehanizme praćenja koji će osigurati samostalno obnavljanje (prilagođavanje) kako bi se postigli ciljevi?

Uzimajući u obzir da se radi o specifičnoj oblasti koja u Crnoj Gori nije prepoznata kao gorući problem mora se konstatovati da su zainteresovane strane djelimično sprovodile mehanizme praćenja i obezbjeđivale povratne informacije. Saradnja se prije svega temelji na ličnim kontaktima u institucijama, kroz poštovanje minimuma obaveza koje su predviđene Strategijom.

U praksi su uspostavljene i odgovarajuće administrativne procedure u Agenciji za zaštitu životne sredine u predmetnoj oblasti, a u kontinuitetu se sprovodi i monitoring stanja životne sredine koji uključuje i pitanje zaštite od jonizujućeg zračenja.

Takođe, uspostavljeni su i realizuju se različiti specifični programi relevantni za ovu oblast (neke od njih finansira EU), koje realizuju različite institucije u okviru sistema zaštite od jonizujućeg zračenja. Konkretno, MUP je zahvaljujući UNICRI nabavio opremu za granične prelaze, a u toku je izrada Zakona o prevozu opasnih materija.

MEP sa IAEA sarađuje posredstvom Stalne misije pri OEBS i specijalizovanim agencijama UN sa sjedištem u Beču. Imenovana je i Nacionalna kontakt osoba za saradnju sa IAEA (Smilja Kažić Vujačić iz Ministarstva prosvjete i inovacija) koja je uvijek informisana o svim mogućim programima finansiranja, kao i Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera.

Za praćenje Mape puta prevenciju, detekciju, suzbijanje i zaštitu od hemijskih, bioloških, radioloških i nuklearnih prijetnji i rizika (HBRN), prevenciju i suzbijanje proliferacije oružja za masovno uništenje i sredstava za njihovu isporuku formirano je Nacionalno koordinaciono tijelo za neproliferaciju oružja za masovno uništenje.

Preporuke

Prilikom izrade narednog strateškog dokumenta posebnu pažnju treba posvetiti razmatranju svih aspekata održivosti planiranih rezultata. Ova razmatranja treba potom inkorporirati u sadržaj samih aktivnosti koje se planiraju preduzeti, uz definisanje jasnih odgovornosti uključenih aktera u pogledu obezbjeđenja specifičnih elemenata održivosti.

ANEKSI

Aneks I – Lista osoba sa kojima je realizovan dubinski intervju

RB	Ime i prezime	Institucija/ustanova	Datum
1.	Tamara Đurović	Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera	17.04.2025.
2.	Maja Raičević	Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera	7.05.2025.
3.	Slavica Braunović	Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera	7.05.2025.

4.	Vesna Bigović	Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera - Ekološka inspekcija	6.05.2025.
5.	Slavko Radonjić	Agencija za zaštitu životne sredine	28.04.2025.
6.	Sonja Ivanović	Klinički centar Crne Gore	08.05.2025.
7.	Aida Dizdarević	Ministarstvo unutrašnjih poslova	30.04.2025.
8.	Vera Baturan	Ministarstvo unutrašnjih poslova	30.04.2025.
9.	Jelena Leković	Ministarstvo evropskih poslova	9.05.2025.
10.	Nikola Svrkota	CETI	30.04.2025.
11.	Mladen Mirković	Institut za crnu metalurgiju	5.05.2025.
12.	Nevenka Antović	Nuklearni fizičar	7.05.2025.